Ls. 1273/98. Alleg 154

Sprawozdanie

komisyi szkolnej o wniosku p. Barwińskiego w sprawie obowiązkowej nauki języków krajowych w szkołach średnich.

Wysoki Sejmie!

Zanim jeszcze centralny parlament zajął się konstytucyjnem sformułowaniem zasady dla sprawy narodowościowej w Austryi, Wysoki Sejm idąc za inicyatywą posła Adama Potockiego, załatwił kwestyę językową na polu szkół ludowych i średnich w kraju, ustawą z dnia 22. czerwca r. 1867.

Główne postanowienia tej ustawy odnoszące się do szkół średnich, brzmią jak następuje:

„Artykuł V. W szkołach średnich, w części lub w całości utrzymywanych z funduszów publicznych, językiem wykładowym jest język polski z następującemi zastrzeżeniami:

a) Język ruski pozostaje jako wykładowy dla nauki języka ruskiego, tudzież w czterech niższych klasach gimnazyum akademickiego we Lwowie.

Co do języka wykładowego w nauce religii, obowiązują istniejące przepisy.

b) O czasowej potrzebie i możności zaprowadzenia obok wykładów ruskich w pojedynczych przedmiotach nauki, orzeka w każdym danym przypadku władza szkolna krajowa na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów.

c) W klasach z językiem wykładowym ruskim nauka języka polskiego, w szkołach średnich z językiem wykładowym polskim nauka języka ruskiego jest obowiązkiem względnym, t. j. zależnym od oświadczenia się w tej mierze rodziców.

d) Dopóki ustawa krajowa inaczej nie orzecze, pozostaje język niemiecki w dotychczasowym zakresie wykładowym w gimnazyum II. we Lwowie i gimnazyum niższem realnem w Brodach.

„Artykuł VII. O zmianach co do języka wykładowego w szkołach średnich z funduszu publicznego utrzymywanych w ogóle, a w szczególności mających na celu stopniowe rozszerzanie wykładów w języku ruskim przez zaprowadzenie go stale, bądź w pojedynczych klasach głównych lub pobocznych (równoległych) bądź z czasem w całych gimnazyach lub szkołach realnych, stanowić będzie na przyszłość Sejm po wysłuchaniu Rad powiatowych“.

Z osnowy tych postanowień przenikają wyraźnie myśli zasadnicze, któremi kierowali się twórcy ustawy, mającej unormować w dziedzinie szkół średnich stosunki językowe obydwóch kraj zamieszkujących narodów.

W zasadzie uznane zostało prawo obydwóch szczepów do kształcenia młodzieży w języku narodowym, a więc prawo do tego, ażeby stosownie do potrzeb ludności jej język ojczysty był językiem wykładowym.

Gdy jednak ówczesny stan rozwoju języka ruskiego i jego literatury nowoczesnej nie mógł zapewnić tych warunków, jakie są niezbędne na to, ażeby w tym języku można dać młodzieży zupełne wykształcenie, przeto na razie zaprowadzono we wszystkich szkołach średnich język wykładowy polski, który zresztą i młodzieży ruskiej wskutek używania go w życiu codziennem łatwo był dostępny. Przewidując jednak postęp i pragnąc go szczerze, pozostawiono na razie językowi ruskiemu to pole, które sobie dotąd w dziedzinie szkół średnich zdobył i utorowano mu nadal

drogę do rozszerzenia się zapomocą klas równoległych ruskich w szkołach średnich polskich, tudzież w dalszym rozwoju zapomocą organizowania osobnych szkół ruskich.

Na ten oczekiwany wypadek pomyślano już naprzód o tem, ażeby rozdzielenie młodzieży ruskiej od polskiej w szkołach średnich nie stało się powodem do zobojętnienia dwóch bratnich narodów jednego kraju względem siebie. Szukano zatem węzła, któryby zastąpił brak szkolnego koleżeństwa na wspólnej ławie szkolnej i wspólnej pracy nad jedną nauką. Węzłem tym była znajomość wzajemna obydwóch języków krajowych i ich literatury. Takie znaczenie ma postanowienie art. V. ust. c) ustawy z 22. czerwca r. 1867 zaprowadzające w szkołach średnich naukę języków krajowyzh nawzajem jako przedmiot względnie obowiązkowy, to znaczy taki, którego uczenie się zawisłem jest od oświadczenia rodziców ucznia.

Rozwój narodowy szkół średnich w kraju poszedł tą drogą, jaką komisya edukacyjna z r. 1867 przewidywała, a jaką Wysoki Sejm w ustawie z 22. czerwca 1867 tak trafnie a zarazem oględnie wyznaczył. Naród ruski jął się szczerze i gorliwie pracy około rozwoju języka i literatury. Wzmagał się stale zasób sił nauczycielskich, przybywało środków naukowych i z biegiem czasu powstawały ruskie klasy równoległe w szkołach średnich polskich, nareszcie pozakładano kilka szkół gimnazyalnych z językiem ruskim jako wyłącznie wykładowym.

Teraz troska o łączność młodzieży obydwóch narodów coraz bardziej od siebie się oddzielającej, stawała się coraz więcej aktualną.

Gdy w r. 1867 ustawa zasadnicza o powszechnych prawach obywateli, formułując zasadę narodowej wolności wszystkich szczepów zamieściła postanowienie, że nikt nie może być zmuszonym do nauczenia się drugiego języka krajowego, rząd ówczesny wniósł do Wysokiego Sejmu w r. 1868 projekt do ustawy, mającej na celu uchylić postanowienie art. V. lit. c) ustawy krajowej z d. 22. czerwca r. 1867 o zaprowadzeniu nauki drugiego języka krajowego jako przedmiotu względnie obowiązkowego. Ale Wysoki Sejm powodowany dbałością o wspólne dobro obydwóch narodów projektu tego nie przyjął. Owszem już w r. 1869 z kół ruskich wniesiony był projekt do ustawy narodowościowej (wniosek p. Ławrowskiego i towarzyszów), który mieścił w sobie postanowienia proponujące w szkołach średnich po części zaprowadzenie nauki utrakwistycznej, po części zaś naukę drugiego języka krajowego jako przedmiotu obowiązkowego.

Obiedwie te myśli wystąpiły bardzo dobitnie i z wielkim naciskiem z polskiej strony w obradach Wysokiego Sejmu w r. 1886 i 1887, gdy wskutek wniosku p. Romańczuka o zmianę niektórych postanowień ustawy z 22. czerwca r. 1867 komisya szkolna przedstawiała swoje wnioski oparte na bardzo gruntownych materyałach, zebranych w tym celu przez Wydział krajowy. Przedstawicielem utrakwizmu był p. Małecki. Myśli tej Wysoki Sejm nie przyjął. Natomiast zgodził się Sejm z myślą p. Dzieduszyckiego Wojciecha i zaostrzył obowiązek uczenia się drugiego języka krajowego w projekcie do ustawy, zmieniającej ustęp c) ustawy z 22. czerwca r. 1867 w ten sposób, ażeby uczeń szkoły średniej tylko wtenczas był wolny od obowiązku uczenia się drugiego języka krajowego, jeżeli rodzice tego wprost zażądają.

Ustawa ta nie uzyskała sankcyi. Mimo to jednak Rada szkolna krajowa w kilka lat później, reformując plan nauki języka ruskiego zachęciła gorąco młodzież polską i ruską do korzystania z nauki drugiego języka krajowego, a dyrekcyom szkół średnich poleciła, ażeby naukę tę organizowano i młodzieży korzystanie z niej ułatwiano. Jakoż już w sprawozdaniu o stanie szkół średnich w roku szkolnym 1893 i 1894. Rada szkolna krajowa mogła zapisać z zadowoleniem ten objaw wielce pocieszający, że młodzież polska w gimnazyach wschodniej części kraju w znacznej liczbie uczęszcza na naukę języka ruskiego, a nawzajem młodzież ruska w ruskich gimnazyach i klasach równoległych korzysta pilnie z nauki języka polskiego. Jak świadczą głosy posłów obydwóch narodowości, przemawiających w rozprawach nad wzmiankowanem sprawozdaniem Rady szkolnej, Wysoki Sejm wykazane rezultaty zarządzeń dążących do rozszerzenia znajomości obydwóch języków krajowych u obydwóch narodów z żywem zadowoleniem przyjął do wiadomości.

W r. 1896 p. Barwiński przedstawił Wysokiemu Sejmowi wniosek, w którym znów domaga się „przeprowadzenia obowiązkowej nauki obu języków krajowych w szkołach średnih“. Na podstawie sprawozdania komisyi szkolnej Wysoki Sejm przekazał wniosek p. Barwińskiego Radzie szkolnej krajowej do zbadania. Odezwa

Rady szkolnej w tej sprawie wydana w myśl reskryptu p. Ministra Wyznań i Oświecenia z d. 16. grudnia 1896. l 30695, brzmi jak następuje:

„C. k. Rząd, względnie c. k. Rada szkolna krajowa zachowywała się zawsze życzliwie wobec życzeń, ażeby w szkołach średnich ruskich pielęgnować i rozwijać naukę języka polskiego a w szkołach średnich polskich naukę języka ruskiego. Znajomość drugiego języka krajowego jest bowiem podyktowaną nie tylko interesem szkoły, lecz toruje drogę do zbliżenia się ku sobie młodzieży obu narodowości i może się w przyszłości przyczynić do uchylenia wielu narodowych antagonizmów.

„C. k. Rada szkolna krajowa z chwilą objęcia zarządu nad szkołami średniemi w kraju rozpoczęła swoją działalność w tym kierunku i usiłowania jej nie pozostały bez skutku. W gimnazjach ruskich zaprowadzono naukę języka polskiego jako przedmiotu względnie obowiązkowego, w miarę jak zakłady te stopniowo powstawały; a frekwencya na ten przedmiot podniosła się mianowicie od czasu, kiedy w gimnazyach we Lwowie i Przemyślu ustanowiono osobne posady nauczycieli języka polskiego i ukwaliflkowanemi siłami je obsadzono. Nastąpi to także w gimnazyum ruskiem w Kołomyi po jego uzupełnieniu.

„Z większemi trudnościami ma do walczenia nauka języka ruskiego w gimnazyach z poskim językiem wykładowym. Można je pod tym względem podzielić na dwie grupy. Jednę stanowią gimnazya na wschodzie kraju, do których uczęszcza także młodzież ruska i w których język ruski nie jest nieznanym także i polskiej młodzieży. Drugą grupę tworzą gimnazya na zachodzie kraju w których młodzież polska nie ma sposobności zetknąć się z językiem ruskim.

„W pierwszej grupie gimnazyów zaprowadzono naukę języka ruskiego, jako przedmiotu względnie obowiązkowego, ustanowiono posady nauczycieli języka ruskiego a samą naukę oparto na jednolitym planie i istrukcyi nauczania.

„Dalsze starania Rady szkolnej krajowej były skierowane do przygotowania odpowiednich książek. Za jej incyatywą i przy jej współdziałaniu otrzymały szkoły średnie czytanki i wypisy, które ułożono na podstawach zdrowej podagogiki, nie mało przyczyniają się do osiągnięcia celów powyżej zaznaczonych.

„Nie ustając w tej akcyi, poczęła Rada szkolna krajowa zajmować się zaprowadzeniem nauki języka ruskiego i w zachodniej części kraju. Z natury rzeczy samej i z odmiennych potrzeb młodzieży uczęszczającej w zachodniej części kraju do szkół średnich, musiała nauka języka ruskiego przybrać tutaj odmienny charakter. Zorganizowano ją jako naukę przedmiotu nadobowiązkowego i zaprowadzono w tych szkołach, w których okazała się dostateczna liczba uczniów, i gdzie był nauczyciel odpowiedni. W gimnazyach w Bochni, w Jaśle i w Jarosławiu odbywa się już ta nauka przy dość znacznym udziale młodzieży polskiej, w innych gimnazyach będzie ona również zaprowadzona, w miarę przybywania ukwalifikowanych sił nauczycielskich.

„Wielką bowiem przeszkodą w całej akcyi rozszerzenia nauki języka ruskiego jest brak ukwalifikowanych sił nauczycielskich, brak tak dotkliwy, że nawet posady systemizowane wakują. Zważyć zaś należy, że nauka języka i literatury mianowicie względnie lub nadobowiązkowa wtedy tylko może odnieść należyty skutek i młodzież pociągnąć, jeżeli nauczyciel wykształceniem swojem i zapałem dorósł swojemu zadaniu.

„C. k. Rząd nie może też oświadczyć się za tem, aby naukę drugiego języka krajowego w szkołach średnich uczynić przedmiotem bezwzględnie obowiązującym, najpierw dla braku nauczycieli języka ruskiego, który niepozwoliłby zasady takiej obecnie przeprowadzić, a następnie i przedewszystkiem dla ważnych przeszkód natury pedagogicznej i dydaktycznej. Młodzież uczęszczająca do gimnazyów z polskim i ruskim językiem wykładowym, a ucząca się obowiązkowo języka niemieckiego ma już i tak w ciągu ośmiu lat 35. godzin nauki tygodniowo więcej ponad liczbę godzin w gimnazyach niemieckich. Nałożenie na nią dalszych 16. godzin nauki drugiego języka krajowego mogłoby więc dla uczniów słabszych stworzyć przeciążenie, któremuby nie mogli sprostać

„Popierając natomiast akcyę c. k. Rady szkolnej krajowej ku rozszerzeniu nauki języka ruskiego jako względnie lub nadobowiązkowego, J. E. Pan Minister wyznań i oświecenia w reskrypcie powołanym na czele niniejszego pisma, oświadczył gotowość do utworzenia 2 — 3 stypendyów w wysokości 300 — 400 zł. dla kandydatów na nauczycieli języka ruskiego, ażeby większą liczbę i należycie kwalifikowanych pozyskać. Kiedy zaś siły takie się znajdą JE. Pan Minister wyznań i oświaty weźmie pod rozwagę ustanowienie posad nauczycieli języka ruskiego w tych zakładach, gdzie posad takich dotychczas niema“.

Na posiedzeniu sejmowem z dnia 28. grudnia 1897 p. Barwiński ponowił swój wniosek z r. 1896 a mianowicie wniósł co następuje:

„Wysoki Sejm uchwali: wzywa się c. k. Rząd, by w szkołach średnich w Królestwie Galicyi i Lodomeryi zaprowadził obowiązkową naukę obydwóch języków krajowych, ruskiego i polskiego, a mianowicie w ten sposób, by z r. 1898/9 została zaprowadzoną obowiązkowa nauka obu języków krajowych w czterech niższych klasach szkół średnich, a następnie stopniowo i w klasach wyższych".

Komisya szkolna, której Wysoki Sejm powtórny wniosek p. Barwińskiego przekazał, zgodziła się jednomyślnie na to, że znajomość obu języków krajowych jest pożądaną dla obydwóch kraj zamieszkujących narodów, a zwłaszcza też dla tych osób, które mają w kraju sprawować obowiązki publiczne.

Przytaczać wszystkie szczegóły, którymi mowcy w komisyi zdanie to motywowali, znaczyłoby powtarzać to, co już tylekroć przy różnych sposobnościach w Wysokim Sejmie i poza Sejmem w kraju mówiono i pisano. Raczej z szczerem zadowoleniem stwierdzić tylko wypada, że w tej mierze ani pomiędzy reprezentantami obu narodowości ani też między polskimi posłami ze wschodniej i zachodniej części kraju nie było żadnej pod względem zasady różnicy. Powszechnem było w komisyi poczucie, że tu chodzi o wspólne dobro kraju jako indywidualności politycznej, w której łączyć się powinny we wzajemnem przywiązaniu obydwa wspólną historyą na tej ziemi zbratane narody. Komisya szkolna pragnąc szczerze, ażeby takie poczucie stało się i w kraju powszechnem, tudzież ażeby jego objaw powagą Sejmu poparty przyczynił się także do praktycznego rozpowszechnienia znajomości języków krajowych w całym kraju, postanowiła zalecić Wysokiemu Sejmowi przyjęcie na czele swoich uchwał nad wnioskiem p. Barwińskiego rezolucyi I., w którejby zdanie powyższe jako przekonanie Wysokiego Sejmu zostało wypowiedziane.

Zanim komisya przystąpiła do rozpatrzenia środków, zapomocą których wypadałoby zdążać do rozpowszechnienia znajomości obydwóch języków narodowych w całym kraju, wysłuchała opinii obecnego na posiedzeniu Reprezentanta Rady szkolnej krajowej p. Wiceprezydenta Rady szkolnej krajowej. Pan Wiceprezydent Rady szkolnej odwołał się przedewszystkiem do odezwy Rady szkolnej krajowej z r. 1897, której osnowę powyżej w całości przytoczono. Nadmienił prócz tego, że od 1. września 1897 nauka języka ruskiego została także wprowadzoną do gimnazyów w Krakowie jako przedmiot nadobowiązkowy i że frekwencya zaraz w pierwszym roku okazała się wcale liczną; co do planu i metody tej nauki zbiera się starannie doświadczenia, mając ciągle na oku, ażeby z jednej strony dać młodzieży polskiej sposobność należytego poznania języka ruskiego i obznajomienia się z jego literaturą, z drugiej zaś nie przeciążyć jej ani pod względem czasu, ani też zakresu nauki.

Na podstawie tak uzyskanych informacyi komisya szkolna oświadczyła się stanowczo przeciwko ustanowieniu bezwzględnego przymusu dla nauki drugiego języka krajowego. Komisya pominęła zupełnie prawnicze wątpliwości, jakie w ogóle dotąd przeciwko takiemu przymusowi na podstawie art. XIX. ustawy zasadniczej o powszechnych prawach obywateli z różnych stron, a zwłaszcza i ze strony rządu przytaczano. Komisyę skłoniły przedewszystkiem te względy, które podała Rada szkolna krajowa w swojej opinii, tudzież które przytoczyła już Komisya szkolna w sprawozdaniu o pierwszym wniosku p. Barwińskiego w r. 1896 a mianowicie: obawa przeciążenia, brak odpowiedniej ilości kwalifikowanych nauczycieli, nareszcie także obawa niechęci, jakąby z narażeniem idealnych celów tej nauki mogła obudzić u młodzieży i rodziców twardość bezwzględnego przymusu.

Natomiast biorąc wzgląd na doświadczenie, oraz przykładając do uczniów średnią miarę, komisya mniema, że gdyby się miało poprzestać na nauce czysto nadobowiązkowej, wtenczas zdążałoby się do ostatniego celu bardzo powoli. Raczej należy użyć na młodzież i rodziców lekkiego nacisku. Wybrać zatem wypada drogę pośrednią, już w art. V. ustawy z 22. czerwca 1867. przewidzianą, t. j. drogę nauki względnie obowiązkowej.

Istota względnego przymusu polega na tem, że rodzicom zostawia się do woli, czy sobie życzą dla ucznia nauki, czyli nie. Jeżeli jednak zapiszą go na naukę odnośnego przedmiotu z początkiem roku szkolnego, to uczeń obowiązany jest do

tej nauki przez cały rok, a klasyfikacya jaką uzyska z końcem roku z tego przedmiotu wpływa na wynik ogólnej klasyfikacyi.

Lecz i nauki względnie obowiązkowej nie może komisya zalecić dzisiaj już z tym bezwzględnym rygorem, ażeby ona zaraz i wszędzie była ściśle przeprowadzoną. Najprzód bowiem staje temu na razie stanowczo na przeszkodzie brak dostatecznej liczby sił nauczycielskich dla języka ruskiego. A potem być może, że w zachodniej części kraju nie wszędzie lub nie we wszystkich kołach ludności opinia jest już dostatecznie do tego przygotowaną, ażeby wartość i korzyści nauki języka ruskiego powszechnie rozumiała i oceniła. Dlatego Komisya uznała za właściwe zakreślić powszechne zaprowadzenie nauki języków krajowych w sposób względnie obowiązkowy jako ostateczną metę, do której zdążać należy stopniowo (Rezol. III.). Tą właśnie drogą stopniową postępuje Rada szk. kr. z pomyślnym skutkiem od szeregu lat, jakkolwiek pod tym względem wskazówek szczegółowych od Wysokiego Sejmu nie miała. Zaczęła ona od nauki nadobowiązkowej. Dziś już we wschodniej części kraju zamieniła ją na względnie obowiązkową dla obudwóch języków. Z tą samą przezornością otwiera po kolei coraz więcej szkół w zachodniej części kraju dla języka ruskiego i stara się z materyalnem poparciem c. k. Rządu o przysporzenie kwalifikowanych sił nauczycielskich. Jest więc istotnie wszelka podstawa do nadziei, że drogą przez Radę szk. obraną, kraj dojdzie do pożądanego celu.

Dlatego Komisya szkolna poczytuje sobie za obowiązek obywatelski zalecić Wysokiemu Sejmowi, ażeby w osobnej rezolucyi II. Radzie szkolnej kraj. zechciał wyrazić szczere uznanie za położone w tej sprawie prawdziwe zasługi.

Co się tyczy samej nauki drugiego języka krajowego, to Komisya szkolna zgadza się zupełnie z ogólną tendencyą Rady szkolnej krajowej. Obydwa języki tak są sobie bliskie, że nie ma potrzeby obarczać uczniów nauką drugiego języka przez wszystkie klasy szkoły średniej, ani też we wielu godzinach tygodniowo. W kursie lat najwyżej trzech, zwłaszcza zaczynając od tych klas, w których uczeń ma już w ogóle naukę nieco lżejszą, da się ta nauka języka w podstawach swoich dobrze wyłożyć i podać uczniom główny zarys literatury. Nie potrzeba rozszerzać się w zakresie gramatyki tak, jak gdyby chodziło o naukę obcego zupełnie języka. W ten sposób usprawiedliwia Komisya szkolna proponowaną pod Nr. III. rezolucyę.

Rezolucya Nr. IV. ma na oku młodzież polską, która ukończywszy szkołę średnią polską, pragnie dla celów dalszych naukowych, a zwłaszcza w celu wykonywania jakiegoś praktycznego zawodu w tych okolicach kraju, gdzie mieszka ludność obu narodowości, przyswoić sobie praktycznie dokładną znajomość języka ruskiego. Instytucya lektorów, którzyby przy szkołach głównych wykładali kursa praktyczne języka ruskiego, może i powinna tę potrzebę zaspokoić i rozszerzenie znajomości języka ruskiego w warstwach wykształconych ludności polskiej przyspieszyć.

Komisya szkolna zalecając Wysokiemu Sejmowi do przyjęcia umieszczone poniżej rezolucye, działa w tem przekonaniu, że proponowany przez nią sposób załatwienia wniosku, który teraz z ruskich kół wyszedł, przyczyni się do umocnienia idei autonomii krajowej. Wykaże on bowiem, że obydwa narody kraj zamieszkujące odczuwają nie tylko prawo ale i obowiązek potrzeby swojemu krajowi właściwe, a więc i wzajemne stosunki narodowe, załatwiać same między sobą. Drogą do tego celu prowadzącą jest wzajemna wyrozumiałość i sprawiedliwość, oraz kierowanie się równym względem na powszechne dobro wspólnego im równie drogiego kraju.

Komisya szkolna wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić następujące rezolucye:

I. Sejm wyraża przekonanie, że znajomość obydwóch języków krajowych jest pożądaną dla obydwóch narodów kraj zamieszkujących, a zwłaszcza dla tych, którzy mają w kraju sprawować urzędy publiczne.

II. Sejm wyraża c. k. Radzie szkolnej krajowej uznanie za podjęte dotąd z pomyślnym skutkiem usiłowania, dążące do ułatwienia młodzieży szkół średnich nauki obydwóch języków krajowych.

III. Sejm wzywa c. k. Radę szkolną krajową, ażeby w usiłowaniach tych nadal wytrwała i dążyła stopniowo do tego, ażeby w miarę pozyskania odpowiednich sił nauczycielskich we wszystkich szkołach średnich kraju zaprowadzony był drugi język krajowy jako przedmiot nauki względnie obowiązkowej, w odpowiedniej liczbie godzin.

IV. Sejm wzywa c. k. Rząd, ażeby w celu urządzenia kursów praktycznej nauki języka ruskiego, utworzył przy obydwóch Uniwersytetach tudzież przy Politechnice lwowskiej stałe posady odpowiednio kwalifikowanych lektorów.

We Lwowie dnia 22. stycznia 1897.

Przewodniczący:
Czartoryski w. r.

Sprawozdawca:
Madeyski w. r.